

Hloušková, Jasna

Karel Krejčí - učitel, kolega, inspirátor

Opera Slavica. 1995, vol. 5, iss. 3, pp. 42-47

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/116880>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

dotazníku neuvedl závažné skutečnosti a tím porušil své občanské povinnosti. Celkově se jednalo o dva důvody: 1. zatajení zednářské činnosti, 2. informovanost o protistátní činnosti generála Jandy, s jehož skupinou byla roku 1954 odsouzená vzdálená badatelova přítelkyně M. Preiningerová. V roce 1957 se celá záležitost znovu přešetřovala; Krejčí, který se domníval, že eventuelní podezření vrhá nepříznivé světlo na jeho postoj k straně, se obrátil osobním dopisem na generálního tajemníka ÚV KSČ A. Novotného s žádostí, aby s ním bylo zavedeno řízení, které by jej ospravedlnilo. Novotný se však od případu distancoval a Krejčí byl postaven před fakultní výbor stranické kontroly, který s ním dopis projednal: výsledkem jednání se stalo dodatečné vyloučení z KSČ, které Krejčí akceptoval. Pozdější literární a politické osudy K. Krejčího (po roce 1958) představují již odlišnou a zcela samostatnou kapitolu.

"Karel Krejčí sám byl osobností příliš mnohostrannou a bohatou, než aby ji mohl vystihnout jakýkoli jednotlivý referát", vzpomíná jeho poslední aspirantka J. Hloušková.⁵ K tomuto pozitivnímu ocenění může dospět i příslušník mladší vědecké generace, který badatele již osobně nemohl poznat, přesto může mýtus jeho osobnosti, tj. mýtus tvůrce vědeckých textů, vnímat prizmatem archivních dokumentů, přes biografický kód autora pronikat ke smyslu jeho vědeckého díla.

Karel Krejčí - učitel, kolega, inspirátor

Loňské, již šesté česko-polské sympozium bylo věnováno osobnosti Karla Krejčího. Právě on totiž tato pravidelná podzimní setkávání českých polonistů a literárních historiků s jejich polskými kolegy vlastně inspiroval: první z nich bylo připravováno na podzim roku 1979 k jeho pětasedmdesátým narozeninám. Jich se nakonec Karel Krejčí bohužel nedožil, ovšem sympozium k jeho počtě, hojně navštívené domácími i polskými odborníky se nicméně uskutečnilo a založilo tradici: od roku 1989 se polští a čeští literární vědci pravidelně scházejí v Praze, zejména nad tématy, týkajícími se současné literatury.

Karel Krejčí sám byl osobností příliš mnohostrannou a bohatou, než aby ji mohl vystihnout jakýkoli jednotlivý referát: vždyť jen pouhý výčet děl, bez podrobnějších anotací, jen s udáním místa a data vydání by zabral jistě alespoň

⁵ Srov. referát J. Hlouškové: Karel Krejčí - učitel, kolega, inspirátor z 6. polsko-českého sympozia z října 1994 věnovaného osobnosti Karla Krejčího (přetištěno v tomto čísle čas. Opera Slavica na jiném místě).

polovinu času, vyhrazeného jednotlivým příspěvkům. Sama jsem Karla Krejčího blíže poznala až jako svého školitele v Ústavu pro českou a světovou literaturu - tedy bohužel nikoli jako vysokoškolského učitele během studií na pražské filozofické fakultě. Byl odtamtud vyhozen již po prověrkách v roce 1958, nepochybně ke škodě generací studentů. On sám, jakkoli toho také litoval, nehodnotil později - jak si vzpomínám - s odstupem svůj odchod z univerzity do Slovanského ústavu a dalších "dědických" ústavů Akademie věd tak tragicky: tvrdil, že zase získal více času, větší prostor a svobodu pro svá bádání. Ovšem studenti na tom prodělali, neboť Krejčí patřil k oněm šťastným profesorům, kteří kromě odborné erudice a širokých znalostí měli i schopnost zprostředkovat vědně fascinujícím způsobem, zaujmout posluchače, inspirovat je. Byl výborný řečník, přednášel spatra, zajímavě, fundovaně, s půvabem. Byl rovněž výborný společník, a tak si ho jen stěží dokážu představit v prvních letech po absolutoriu, kdy pracoval ve Slovanském semináři jako "osmadvacetiletého vážného muže, který sedával ve velké studovně u stolku na nízkém podiu a přísně dohlížel, aby se studenti zbytečně nerušili vzájemnými hovory. Snad ta přísnost působila, že byl považován za staršího, ale i to, že byl málomluvný, uzavřený, stále pohřížený do pilného studia. Zřídka se usmál, zřídka na někoho promluvil. Studenti k němu vzhlíželi s úctou. Říkalo se, že ho čeká vědecká kariéra, zvláště když se v roce 1934 habilitoval z dějin polské literatury". Takto o Krejčím píše na základě relací pamětníků Vladimír Kovářik. Ovšem pozdější generace studentů už na Krejčího jistě vzpomínají značně odlišně.

Karel Krejčí se na fakultu přechodně vrátil v letech 1968/1969, kdy přednášel na Černého obnovené katedře srovnávacích literatur, ale tato epizoda neměla dlouhého trvání. Přesto nás - polonisty, kteří jsme studovali v šedesátých letech - provázel celým studiem. Jeho duch totiž na polonistice stále přežíval a také jeho Dějiny polské literatury byly naším věrným průvodcem, jakkoli jsme k nim nepřistupovali nekriticky. Bylo nám zřejmé, že zejména vstupní partie jednotlivých kapitol značně poznamenala doba, v níž byly vydány - raná léta padesátá. Ovšem starší literatura stejně jako hlavní polské literární směry, romantismus, pozitivismus, Mladá Polska, byly zpracovány - pokud se od obecně "marxistických" vstupů odhlédlo - znamenitě. Navíc, pokud někoho to které období zaujalo a chtěl se mu věnovat podrobněji, byly většinou k dispozici Krejčího specifitější studie, které nebyly dobovými "úlitbami" poznamenány do té míry jako Dějiny. Množství, záběr i hloubka těchto studií byly pro nás ohromující. Ostatně i samy Dějiny přinášely kromě portrétů jednotlivých tvůrců a charakteristiky směrů i mnohé informace z evropského a světového kontextu. K literárním dílům přistupoval autor metodou v nejlepším slova smyslu komparativní a literatura byla prezentována - v duchu Krejčího prvotního zaměření - na sociologii i v souvislostech s evropským společenským,

politickým a duchovním děním. Krejčeho zajímalo reálné pozadí literárních jevů, ne nadarmo začal sociologií literatury. Uvnitř textu se však tento přístup projevuje mnohem pozitivněji, nežli v "povinných" úvodních vstupech či názvech kapitol, kde působil nemilosrdný tlak doby.

Přestože Dějiny polské literatury nepatří k vrcholům Krejčeho literárněhistorické práce, nezapře se v něm ani zde rozený vypravěč, v jehož podání je i literární historie strhujícím příběhem. Zároveň se i tady prosazuje jeho zájem o vše podivuhodné, magické a nevšední, takřka jako o "věci mezi nebem a zemí". A tak se užaslý čtenář v roce 1953, v době kdy kolkolem vládne socialistický realismus a vulgarizované teorie odrazu, s úžasem dočítá o Mesmerově magnetismu, o Swedenborgovi, Towiańském, Cagliostrovi, o jezuitském řádu i o ložích Svobodných zednářů, o Freudově psychoanalýze, o berlínské bohémě, k níž náležel Przybyszewski, Munch a Strindberg a dalších podobných záležitostí, už jen okrajové zmínky musely působit v tehdejší dusné atmosféře jako zjevení. Avšak ještě mnohem důležitější je připomenutí evropského a světového kontextu, do něhož polská - a potažmo i česká - literatura náležela, počínaje Erasmem Rotterdamským, francouzskými encyklopedisty, přes vracející se motivy antické a biblické, dále Goetha, Byrona, Puškina, Dickense, Tolstého, Zolu, Maupassanta, Dostojevského, Poea, až třeba po Thomase Manna.

K období, kdy se polská literatura rozvíjela ve výrazné interakci s literaturami a kulturou evropskou, patří i epocha Mladé Polsky. Ta měla pro Krejčeho od počátku velkou přitažlivost, neboť jej zajímal právě onen širší literární a kulturní kontext. Mezi jednotlivými fakty dokázal nalézat mnohdy překvapivé souvislosti a literaturu pojímal jako komplexní jev. Zároveň ho evidentně přitahovaly okamžiky velkých společenských proměn - revoluce a povstání -, v nichž se obnažovala historie a zvýrazňovala role člověka v ní, poněvadž literaturu chápal jako součást společenského a kulturního dění. A oba tyto rysy - přítomnost evropského kontextu i převratnost společenských změn - vystupují v období Mladé Polsky, čili na přelomu 19. a 20. století velice silně. Není tedy divu, že se tímto tématem zabýval Krejčův doslova po celý svůj tvůrčí život. V roce 1934 vyšla tiskem jeho obsáhlá disertační práce, nazvaná příznačně Polská literatura ve věrech revoluce. V roce 1978, kdy se již plnou měrou projevoval obnovený zájem o konec století, uvedl Krejčův zasvěcenou předmluvou české vydání románu Křik od Stanislava Przybyszewského, jehož, jak na jiném místě napsal, považoval "přímo za vtělení evropského fin de siècle". Tato esej byla poslední prací, která byla vytištěna za Krejčeho života. V mezidobí čtyřiačtyřiceti let, která tato dvě data dělí, věnoval Krejčův problematice moderny a mladopolským autorům trvalý vědecký zájem.

"Modernismus pronikl až do Polska téměř současně s prvními jiskrami revolučního hnutí, s nimiž měl i jinak mnoho společného. Snahy o revoluci

politickou a revoluci uměleckou, ačkoli bojují proti společenskému odpůrci - polskému pozitivismu - jsou si zpočátku cizí, později se však sblíží, kombinují a v polské literatuře ožívají tradici romantismu v plném jejším rozsahu, po stránce myšlenkové i formální," píše Krejčí v úvodu své Polské literatury ve věrech revoluce. A právě prizmatem událostí roku 1905, které jsou v jeho pojetí logickým pokračováním polských osvobozovacích snah, nejzřetelněji reprezentovaných polským listopadovým povstáním 1830 a lednovým povstáním 1863, hledí na literární díla, jež pod vlivem revoluce vznikla a revolucí se zaobírala. "Literatura je zde chápána jako společenský fakt, jak ve své závislosti na životě společnosti, tak ve svém vlivu na ni, je zde mezinárodní kontext, je zde z toho všeho vyvozený obraz vývoje žánru," píše ve studii, otištěné ve Slavii Slavomír Wollman.

Krejčí v této práci podrobně analyzuje celou řadu konkrétních děl, včetně románů Sienkiewiczova a Prusova, zejména pak prózy a dramata Micińskiego, Wyspiańskiego a Żeromského. Právě posledně jmenovaný autor je Krejčímu obzvlášť blízký, což dokládá Krejčího cit pro ryze polskou problematiku. Żeromski totiž i podle názoru polských literárních historiků byl natolik ponořen do národních tradic, že jeho tvorba jen stěží dokázala překročit polské hranice a oslovit cizího čtenáře. Tomuto zaujetí domácími polskými problémy bylo přičítáno i to, že Żeromski neuspěl jako kandidát na Nobelovu cenu, na niž byl navržen. Získal ji jeho krajan a vrstevník Władysław Stanisław Reymont. U Krejčího naopak jediný Żeromski plně obstojí. Po analýze Popelů, nescénického dramatu Róza a románu Uroda žycia dospívá pražský polonista k závěru, že "teprve ten, komu se podařilo proniknout labyrint myšlenek a citů této neobyčejně bohaté a složité tvůrčí individuality, může říci, že poznal krizi polského myšlení a cítění na rozhraní dvou věků, že pochopil ten neobyčejně zajímavý kulturní jev, který v literárních dějinách nese jméno Mladá Polska."

Żeromskému je stejně jako Reymontovi a Wyspiańskému věnována v Dějinách polské literatury monografická kapitola, nicméně pozornost věnuje Krejčí nejen básníkům Kasprowiczi a Tetmajerovi, nýbrž i kontroverznímu Przybyśzewskému, těžko zařaditelnému Micińskému, Stanisławu Brzozowskému či poezii Leśmianové, která jako by předběhla svou dobu. V rámci výše zmiňovaného kontextu zde nalézáme řadu odkazů k filozofii Nietzscheově a Schopenhauerově, k poezii Baudelaira, Rimbauda, Verlainea, Maeterlincka, Mallarmého a Poea. Čtenáři je připomenut Detlev von Liliencron, Richard Dehmel či Ola Hansson, tedy autoři v padesátých letech zřídka zmiňovaní, a také Munch a Wigeland, Hauptmann a Franz Kafka. Nicméně k Żeromskému se Krejčí ještě několikrát vrátí, doprovodí studii jeho české překlady románů Popely, Lidé bez domova a Předjaří a píše o něm i v jiných souvislostech. Ještě v roce 1959 soudí, že "polský čtenář má stále nejbliž k Żeromskému, jehož dílo nejpřínějí

vyjadřovalo neklid převratné doby, která přinesla revoluci 1905, první velkou válku a konečně polskou samostatnost se všemi radostmi a zklamáními vyplněného snu dlouhých generací." Jakkoli Krejčí píše o řadě polských autorů, počínaje Kochanowským konče třeba Andrzejewským, pro tvorbu "nejpolštějšího modernisty" má zvláštní cit: "Obsahová a myšlenková náplň děl Žeromského i jejich styl, kombinující zvláštním svérázným způsobem pozitivistický realismus s romantismem, odpovídal založení převážné části poválečné polské inteligence, která v lidech Žeromského poznávala samu sebe, své vlastní konflikty a zápasy, nejistoty, porážky a zklamání, ale i víru a často skoro šílenou odhodlanost navzdory všemu jít dál, ať již za reálným cílem, ideálem nebo chimérou". Skoro by se chtělo říci, že Krejčí tak dobře rozuměl Žeromskému, protože i on v sobě nesl zvláštní směsici pozitivistického přístupu, který cítí fakta, a jistého romantického zaujetí pro zvrhčenou dobu polských povstání a revolucí. I on měl v sobě odhodlání jít dál navzdory překážkám, které jemu kladla zase jeho doba.

V menší míře se Krejčí věnoval literatuře současné, ale připomeňme alespoň dvě polské poválečné knihy, které doprovodil doslovy: první z nich byla debutem Stanislava Dygata, autora později u nás hojně překládaného a také velmi čteného a populárního nejen mezi studenty polonistiky. Ovšem v roce 1948, kdy Jezero Bodamské česky vyšlo, byl Dygat nejen pro nás, ale i pro Poláky téměř neznámým začínajícím autorem. Přesto Krejčí postihl přesně jeho tvůrčí typ a signifikantní ironii ve vztahu k tradičnímu polskému dědictví romantických postojů a iluzorních představ o světě i o vlastním národě a národní historii. Doslovem zaštilil Krejčí rovněž Brandysovy Dopisy paní Z., které tohoto v padesátých letech dost překládaného autora ukázaly českému čtenáři ve zcela jiném světle: jako člověka, který klade otázky a náhle zjišťuje, že odpovědi, které mělo vždycky po ruce minulé desetiletí, jsou falešné. A že tato faleš se promítla i do jeho vlastního dosavadního díla. "Dopisy učí myslet, ne věřit a poslouchat," poznamenává Krejčí, chtějí "hledat pravdu, ne si deformací skutečnosti ověřovat pravdu předem danou".

Jak už jsem řekla, v době studií na filozofické fakultě jsem neměla možnost poznat profesora Krejčího blíže osobně. Zato ho pamatuji z doby, kdy působil v Ústavu jazyků a literatury a posléze v Ústavu pro českou a světovou literaturu jako brilantního moderátora celoustavních odborných diskusí, jako předsedu nově založené terminologické komise, v níž pracovala nebo s ní alespoň spolupracovala řada kolegů, a také jako předsedu Literárněvědné společnosti. Při všech těchto příležitostech se Krejčí projevoval jako temperamentní, leč taktický diskutér. Když oficiální program skončil, choděvalo se občas společně na oběd či do kavárny, kde diskuse neformálně pokračovala. Krejčí, jak již bylo řečeno, byl totiž nejen vynikající odborník, ale i znamenitý společník a vypravěč. Od něj

známe řadu historek, které dotvářejí obraz vývoje polonistiky jako oboru i předválečného univerzitního prostředí, třeba tradici tzv. "polského okna", která jen díky tomu mohla být nyní obnovena. Rád chodíval po Praze a při cestách z Valentinské ulice na Strahov, kde sídlil tehdy ústav, nám vyprávěl historicky o pražských strašidlech, líčil historii domovních znamení, upozorňoval nás na architektonické zajímavosti. Na staropražské legendy byl expert, jak to ostatně prokázal ve své Praze legend a skutečnosti, ovšem s jeho živým, zaujatým a vtipným podáním se žádné psané slovo srovnat nedalo. Vyznačoval se značným citem pro prostředí a v kavárně nebo v pražských uličkách hovořil pochopitelně trochu jinak nežli v univerzitní posluchárně, nicméně snad právě proto si člověk zapamatoval většinu toho, co pan profesor o literárním životě, o Praze či o minulých desetiletích neformálně povídal.

To, co po Karlu Krejčím zůstává, je bezpochyby jeho rozsáhlé, mnohostranné, úctyhodné dílo. Přesto myslím, že nám, kteří jsme měli to štěstí znát ho blíže, je drahá i osobní vzpomínka, která nám ho připomíná nejen jako vynikajícího odborníka, ale i jako báječného člověka.

Jasna Hloušková

Dílo - a co je za ním (Rozhovor s prof. Janem Trzynańdłowskiým)

Filologická pracoviště Wroclawské univerzity sídlí v historické budově na Nankierově náměstí uprostřed dolnoslezské metropole, v níž se kdysi dobře zapsali F. L. Čelakovský a J. E. Purkyně. V průběhu semestru se to tu jen hemžilo studenty a zejména studentkami, je mrazivý konec listopadu, na ulicích se kouří od stánků s hot dogy a hamburgery. Váhavé zaklepání na jedny dveře Ústavu polonistiky: vychází nám vstříc nestor polské literární vědy, průkopník studia literárních žánrů, badatel světového jména prof. Jan Trzynańdłowski (nar. 29. 12. 1912 ve Lvově), editor mezinárodní revue *Zagadnienia rodzajów literackich*, autor řady významných monografií, např. *Úvahy o sémiotice románu* (1976), *Textologie* (1976), *Evoluce lyriky* (1967) a dalších, muž, který se v poslední době věnuje vztahu mezi literaturou, divadlem, filmem a televizí - viz jeho *Umění slova a obrazu* (1982). Požádal jsem ho o malý rozhovor.